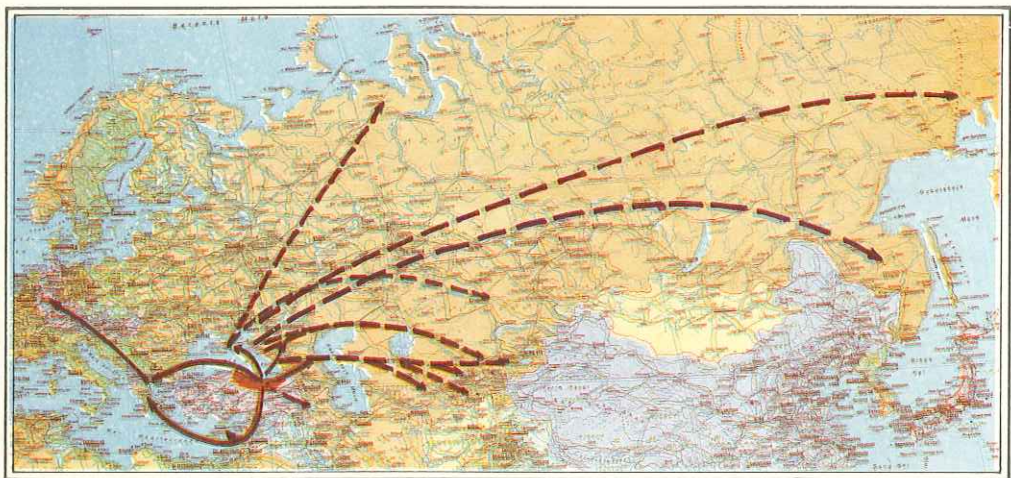

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΣΕ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΠΟΥ ΚΑΤΑΓΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ
(ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ)

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ
Που πραγματοποιήθηκε από 10 έως 11 Οκτωβρίου 1994

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

**Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΣΕ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΠΟΥ ΚΑΤΑΓΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ
(ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ)**

Με απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΣΕ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΠΟΥ ΚΑΤΑΓΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ
(ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ)

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

Που πραγματοποιήθηκε από 10 έως 11 Οκτωβρίου 1994

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

που πραγματοποιήθηκε στις 10-11 Οκτωβρίου 1994 από

- τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών
- Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας και το
- Διατμηματικό Πρόγραμμα Διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας
- το ΥΠΕΠΘ
- με τη συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Θεόδωρος Παπακωνσταντίνου, Αναπληρωτής Καθηγητής της Παιδαγωγικής
Λαυρέντιος Δελλασούδας, Επίκουρος Καθηγητής της Παιδαγωγικής

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Έλενα Αντωναράκου

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΥΠΕΠΘ–ΟΕΔΒ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καθ. Ιωάννης Παρασκευόπουλος
Καθ. Αντώνιος Δανασσής - Αφεντάκης
Καθ. Δημήτριος Γεώργας
Καθ. Δήμητρα Θεοφανοπούλου - Κοντού
Καθ. Μιχαήλ Κασσωτάκης
Καθ. Δημήτριος Κούτρας
Καθ. Γεώργιος Κρουσταλάκης
Καθ. Ιωάννης Μαρκαντώνης
Καθ. Γεώργιος Μπαμπινιώτης
Καθ. Λεωνίδας Μπαρτζελιώτης
Καθ. Αθανάσιος Παππάς
Αν. καθ. Αντώνιος Ρήγας
Αν. καθ. Αναστασία Καλατζή - Αζίζι
Αν. καθ. Αλεξάνδρα Λαμπράκη - Παγανού
Αν. καθ. Γεώργιος Μάρκου
Αν. καθ. Ηλίας Μπεζεβέγκης
Αν. καθ. Θεόδωρος Παπακωνσταντίνου
Επικ. καθ. Λαυρέντιος Δελλασούδας
Επικ. καθ. Αθανάσιος Τριλιανός
Επικ. καθ. Στέργιος Φασουλάκης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Αντί προλόγου	9
Χαιρετισμοί από: τον Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ι. Παρασκευόπουλο, τον Πρόεδρο του Τμήματος Φ.Π.Ψ. κ. Α. Δαναοσή - Αφεντάκη και τον εκπρόσωπο της Υπάτης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες κ. Χ. Θεοδωρόπουλο	11

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

ΗΜΕΡΑ ΠΡΩΤΗ. Α' ΜΕΡΟΣ.

1. Θ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ - Λ. ΔΕΛΛΑΣΟΥΔΑΣ: Ενημερωτική εισήγηση για το ερευνητικό πρόγραμμα: Επιμόρφωση εκπαιδευτικών υποχρεωτικής εκπαίδευσης για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε μαθητές που κατάγονται από τον Πόντο	21
2. ΒΛ. ΑΓΤΖΙΔΗΣ: Οι ιστορικές προϋποθέσεις εμφάνισης του νέου προσφυγικού φαινομένου και η σημασία του ποντιακού ζητήματος σήμερα	25
3. Π. ΓΟΥΣΗΣ: Η εκπαιδευτική πολιτική για τα παιδιά των παλιννοστούτων Ελλήνων και των μεταναστών	39
4. Ι. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ: Προβλήματα γλωσσοπολιτισμικής οικείωσης και προσαρμογής σε καταστάσεις διαπολιτισμικής συνάντησης	45
5. Κ. ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ: Ο Μείζων Ελληνισμός και η παιδεία του	49
6. Χρ. ΣΟΦΙΑΝΙΔΗΣ: Το επίσημο κράτος και οι ευθύνες του για την ανατροπή της μορφωτικής εξέλιξης των Ελλήνων του Πόντου από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.	53

ΗΜΕΡΑ ΠΡΩΤΗ Β' ΜΕΡΟΣ.

7. Δ. ΓΕΩΡΓΑΣ: Η Ψυχολογική προσαρμογή των μεταναστών	63
8. Fr. P. MINERVA: Να ελευθερώσουμε τη σκέψη για να ελευθερώσουμε τους πολιτισμούς.	77
9. Fr. MASSIMEO: Η Διαπολιτισμική εκπαίδευση: Πρόταση Curriculum εθνικής μουσικής παράδοσης	83
10. P. SELVAGGI: Η Διαπολιτισμική εκπαίδευση: Πρόταση Curriculum Ιστορίας και Γεωγραφίας	85
11. Μ. ΒΕΡΓΕΤΗ: Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση και κοινωνικός αποκλεισμός	89
12. ΑΙΚ. ΚΡΕΟΥΖΗ: Οικογένειες παλιννοστούτων Ποντίων - Κοινωνικά προβλήματα	99
13. ΕΥΘ. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ: Οι συνθήκες διαβίωσης των Ελλήνων του Πόντου στη χώρα μας	105
14. Δ. ΜΟΥΖΑΚΗΣ: Έλληνες Πόντιοι από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και Λαϊκή Επιμόρφωση	109

ΗΜΕΡΑ ΔΕΥΤΕΡΗ. ΟΜΑΔΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ομάδα Α'

15. Μ. ΤΖΑΝΗ: Η παιδαγωγική και κοινωνική διάσταση της αγωγής σε μαθητές από τον Πόντο 115
16. Π. ΚΟΤΣΙΩΝΗΣ: Η διάσταση της διαπολιτισμικής παιδείας στην ελληνική εκπαίδευση. Το μοντέλο ένταξης των παλιννοστούντων ομογενών Ποντίων στα δημοτικά σχολεία των Αχαρνών (Μενιδίου)..... 117
17. ΑΘ. ΝΑΚΑΣ: Γεωγραφικές διάλεκτοι και προκαταλήψεις. Η στάση των εκπαιδευτικών 127
18. Α. ΔΡΙΒΑ: Η ψυχολογική προσέγγιση του προβλήματος της διδασκαλίας Η προβληματική της προσαρμογής των δίγλωσσων Ποντίων μαθητών ... 135
19. Γ. ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗΣ: Παράγοντες που επηρεάζουν την επίδοση των μαθητών οι οποίοι πολίνοστούν. Έρευνα στην περιοχή Ασπροπύργου.. 139
20. Β. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ: Το μορφωτικό πρόγραμμα μεταξύ του Ουκρανικού Ινστιτούτου Μαριούπολης και του Πανεπιστημίου Αθηνών και η άμεση υλοποίησή του..... 167
21. Σ. ΖΕΥΓΩΛΗ: Η σημασία της ένταξης των στερεότυπων φράσεων στην ύλη των διδακτικών εγχειριδίων της Νέας Ελληνικής ως ξένης γλώσσας 173

Ομάδα Β'

22. ΑΘ. ΚΟΥΡΤΑΛΙΔΗΣ κ.ά.: Λειτουργία τάξεων υποδοχής και φροντιστηριακών τμημάτων Ελληνοποντίων μαθητών Δ.Ε. (Γυμνασίου) 179
23. Ν. ΜΗΤΣΗΣ: Ο μεθοδικός σχεδιασμός της διδασκαλίας ως βασική προϋπόθεση για την επιτυχία του μαθήματος της Νεοελληνικής ως δεύτερης (ή ξένης) γλώσσας 201
24. Γ. ΝΤΕΛΟΠΟΥΛΟΣ: Ιστοριογλωσσολογική προσέγγιση της Νέας Ελληνικής σε Ποντίους..... 217
25. Α.ΑΒΕΝΤΙΣΙΑΝ: Ψυχολογική διάσταση της ανάγνωσης κειμένων της νεοελληνικής γλώσσας..... 227
26. ΕΛ. ΚΑΤΣΑΡΟΥ - Γ. ΔΑΛΚΟΣ: Το πρόβλημα της γλωσσικής επικοινωνίας των Ελληνοποντίων μαθητών: μια πρόταση πρακτικής προσέγγισης του προβλήματος μέσω ενεργητικής συμμετοχικής έρευνας..... 231
27. ΕΛ. ΑΝΤΩΝΑΡΑΚΟΥ: Τα προβλήματα των μαθητών της Ν.Α. Ευρώπης στα σχολεία της Ε.Ε. 241
28. ΕΡ. ΚΟΡΟΣΙΔΟΥ - ΚΑΡΡΑ: Στοιχεία από την ιταλική εμπειρία για την ανάπτυξη τεχνικών διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος..... 245
29. Μ. ΠΑΪΖΗ και Π. ΧΑΤΖΗ: Ενισχυτική διδασκαλία στο γραπτό λόγο αλλόφωνων μαθητών Δημοτικού και Γυμνασίου (Ν. Μάκρη Αττικής) 249
30. Μ. ΤΣΙΡΙΜΠΑΣ: Η ανάγκη διδασκαλίας στοιχείων ιστορίας, λογοτεχνίας και λαογραφίας του Ποντιακού Ελληνισμού στη Ελληνική Δ.Ε. 257
- ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ** (Πρόγραμμα του Σεμιναρίου) 269

ΠΟΝΤΙΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΩΗΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

ΜΑΡΙΑ ΒΕΡΓΕΤΗ*

Το πρώτο κύμα μαζικής μετανάστευσης Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση προς την Ελλάδα παρατηρείται από το 1918 μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1920, και κυρίως από το 1921 μέχρι το 1923. Αποτελείται από τους πρόσφυγες από το Μικρασιατικό Πόντο, που είχαν καταφύγει στη Σοβιετική Ένωση λόγω των διωγμών των Νεοτούρκων εναντίον τους την περίοδο 1914 - 1924, αλλά και από Πόντιους μονίμως εγκατεστημένους στις περιοχές της Υπερκαυκασίας (σημερινές δημοκρατίες της Γεωργίας, Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν), της Ουκρανίας και της Ρωσίας. Στον ελλαδικό χώρο καταφεύγουν κάτω από την πίεση ιστορικών γεγονότων, όπως η Οκτωβριανή επανάσταση του 1917, η εθνικιστική πολιτική που ασκείται από τους μενσεβίκους στη Γεωργία,¹ η προέλαση του τουρκικού στρατού στον Καύκασο το 1918², η βία την οποία η αρμενική κυβέρνηση ασκεί στη στρατολόγησή τους³ και η αποτυχημένη εκστρατεία της Αντάντ στην Ουκρανία εναντίον των μπολσεβικικών στρατευμάτων το 1919.⁴ Οι Έλληνες της Γεωργίας πηγαίνουν στο Βατούμ και από εκεί με πλοία φτάνουν στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, όπου εγκαθίστανται κυρίως στους ποντιακούς οικισμούς της Καλαμαριάς και του Χαρμάν-Κιοι.⁵ Επειδή δεν βρίσκουν αμέσως ατόμωλα μένουν στο Βατούμ κάτω από άθλιες συνθήκες ένα ολόκληρο χρόνο, με αποτέλεσμα το θάνατο του 1/3 του πληθυσμού ήδη στο Βατούμ.⁶

Άθλιες είναι και οι συνθήκες μεταφοράς και οι συνθήκες απολύμανσης στις καραντίνες Καράμπουρνου της Θεσσαλονίκης, με αποτέλεσμα νέους θανάτους.⁷ Αλλά και η διαβίωση στους συνοικισμούς Καλαμαριάς και Χαρμάν-Κιοι της Θεσσαλονίκης είναι πολύ δύσκολη. Η θνησιμότητα φτάνει το 13%, δηλαδή το 46% των Ελλήνων του Πόντου που έρχεται από το Βατούμ πεθαίνει ή στο Βατούμ ή στη Θεσσαλονίκη.

Ο συνολικός αριθμός των Ποντίων προσφύγων από το Μικρασιατικό Πόντο και από την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι οποίοι καταφεύγουν στο ελληνικό κράτος την περίοδο 1918-1930 υπολογίζεται περίπου σε 400.000.⁸ Σύμφωνα με την πληθυσμιακή απογραφή του 1928, η οποία παρουσιάζεται στη στατιστική επετηρίδα της Ελλάδας του 1930, ο αριθμός των Ποντίων προσφύγων ανέρχεται σε 182.169. Στον αριθμό αυτό θα πρέπει να προστεθεί και ο αριθμός των 47.091 προσφύγων που δηλώνουν τόπο καταγωγής τον Καύκασο. Ο συνολι-

* Η κ. Μ. Βεργέτη είναι Δρ. Κοινωνιολογίας

κός αριθμός των 229.260 ατόμων είναι μικρότερος του πραγματικού, γεγονός που οφείλεται στο μεγάλο ποσοστό θνησιμότητας των προσφύγων τα χρόνια που ακολουθούν την πρώτη εγκατάσταση. Την περίοδο 1923 με 1925 αντιστοιχούσαν τρεις θάνατοι προς μία γέννηση.⁹ Σύμφωνα με την Κοινωνία των Εθνών σε ορισμένες περιοχές της χώρας το 20% των προσφύγων πέθανε τον πρώτο χρόνο.¹⁰ Επιπλέον στην απογραφή του 1928 αριθμός προσφύγων από τον Πόντο έχουν καταγραφεί ως πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία ή τη Θράκη.¹¹ Η απογραφή του 1928 δεν λαμβάνει υπόψη και τη μετανάστευση της περιόδου 1922-1928 από την Ελλάδα προς άλλες χώρες.

Η μεταναστευτική ροή από την πρώην Σοβιετική Ένωση προς την Ελλάδα συνεχίστηκε και μετά τη δεκαετία του 1920 με σημαντικές σε χρονική διάρκεια διακοπές, αλλά και με μεγάλα μεταναστευτικά κύματα, από τα οποία τα σημαντικότερα το 1939, το 1965 και από το 1988 μέχρι σήμερα.

Το δεύτερο μεγάλο κύμα μετανάστευσης Ποντίων από την τότε Σοβιετική Ένωση προκαλείται από τις διώξεις σημαντικού τμήματος του πληθυσμού την περίοδο 1937-1939. Περίπου 20.000 Ελληνίδες και παιδιά μεταναστεύουν από τη Σοβιετική Ένωση στην Ελλάδα το 1938.¹²

Τα χρόνια που ακολουθούν περιορισμένος αριθμός οικογενειών κατορθώνει να πάρει άδεια μετανάστευσης προς την Ελλάδα, γιατί η έξοδος από τη Σοβιετική Ένωση είναι ουσιαστικά απαγορευμένη. Από το 1946 μέχρι το 1948 έρχονται λίγες οικογένειες. Οι οικογένειες που κατορθώνουν να αποκτήσουν άδεια μετανάστευσης το 1946 είναι κάτοικοι της δημοκρατίας του Καζακστάν, και όσες κατορθώνουν να πάρουν άδεια το 1948 είναι κάτοικοι της πόλης Κοκάν του Ουζμπεκιστάν.¹³ Το 1957 εκατό οικογένειες από την κεντρική Ασία εγκαθίστανται στη Νέα Βίγλα της Άρτας.¹⁴

Από το 1965 μέχρι το 1967 παρουσιάζεται νέο μεταναστευτικό κύμα από την κεντρική Ασία, το οποίο λόγω της επιβολής δικτατορικού καθεστώτος την περίοδο 1967-1974 διακόπτεται, και συνεχίζεται μετά τη μεταπολίτευση. Το 1971 έρχεται περιορισμένος αριθμός οικογενειών από την πόλη Κεντάου του Καζακστάν. Η έλλειψη κρατικής βοήθειας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την οικονομική περιθωριοποίηση των Ποντίων αυτών, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια.¹⁵

Η συγκλονιστικότερη ίσως περίπτωση εγκλωβισμού στην κοινωνική θέση των οικονομικά ασθενέστερων είναι η περίπτωση των ποντιακών οικογενειών που εγκαθίστανται το 1965 προσωρινά στο Λαύριο και τελικά παραμένουν στα ίδια ακατάλληλα οικήματα μέχρι σήμερα. Όταν η οικογένεια αυξάνεται, κατασκευές από χαρτόνι προστίθενται στο αρχικό οικήμα. Οι χάρτινες κατασκευές αργότερα αντικαθίστανται από κατασκευές με καταλληλότερα υλικά. Η περίπτωση του Λαυρίου δείχνει πως ακόμη και προβλήματα της πρώτης γενιάς όπως το στεγαστικό, τα οποία βρίσκουν λύση, έστω και μετά πάροδο αρκετών ετών, εξακολουθούν να υφίστανται σε τμήμα της δεύτερης γενιάς.

Το 1985 η άνοδος του Μ. Γκορμπατσώφ στη θέση του Γενικού Γραμματέα του Κ.Κ.Σ.Ε. καθορίζει την αρχή της πολιτικής, που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση του μεταναστευτικού κύματος του 1987, το οποίο παρουσιάζει συνεχή σημαντική αύξηση από το 1988 μέχρι σήμερα. Ειδικότερα, ενώ το 1987 μεταναστεύουν από το σοβιετικό στο ελληνικό κράτος μόνο 527 άτομα, το 1988 ο αριθμός αυτός ανέρχεται σε 1.365, το 1989 σε 6.791,

το 1990 σε 13.863, το 1991 σε 11.420, το 1992 σε 8.563 και το 1993 σε 10.926 άτομα.¹⁶

Για να συνοψίσουμε, τις τελευταίες δεκαετίες, και ειδικότερα από το 1965 μέχρι το 1994 εγκαθίστανται στο ελληνικό κράτος περίπου 90.000 Πόντιοι, από τους οποίους οι 30.000 από το 1965 μέχρι το 1988¹⁷ και οι 60.000 από το 1988 μέχρι το 1993.¹³ Ο αριθμός των 60.000 είναι μικρότερος του πραγματικού, γιατί αφορά μόνο όσους έρχονται για μόνιμη εγκατάσταση ακολουθώντας όλες τις νόμιμες διαδικασίες. Δεν συμπεριλαμβάνει τα άτομα που έρχονται για προσωρινή διαμονή στο ελληνικό κράτος και τελικά εγκαθίστανται μόνιμα.

Η παρουσίαση εστιάζει στα προβλήματα κοινωνικής ένταξης των Ποντίων που εγκαθίστανται στο ελληνικό κράτος από τη δεκαετία του 1960 μέχρι σήμερα. Οι μέχρι τώρα μελέτες παρουσιάζουν ότι τα πρώτα χρόνια οι Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση βιώνουν κοινωνική περιθωριοποίηση, η οποία είναι ίσως οδυνηρότερη της οικονομικής. Παρατίθενται αποσπάσματα από εμπειρική έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1989.¹⁹ Οι ερωτώμενοι ήταν Πόντιοι μετανάστες της περιόδου 1965-1987. Η συντριπτική τους πλειονότητα ανέφερε περίοδο δύο με τεσσάρων ετών, στην οποία κυρίαρχα ήταν τα συναισθήματα κοινωνικής απομόνωσης και αδυναμίας ανεύρεσης διόδων απόκτησης ουσιαστικής βοήθειας στην προσπάθεια επίλυσης των πολλαπλών προβλημάτων ένταξης στην ελλαδική κοινωνία.

Στην πρώην Σοβιετική Ένωση η ελληνική εθνική ταυτότητα των Ποντίων διατηρήθηκε ισχυρή. Στην περίοδο της λενινιστικής αντιμετώπισης των εθνοτήτων αλλά και στην περίοδο της περεστρόικα, το σοβιετικό κράτος παρείχε ουσιαστική βοήθεια για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης των εθνοτήτων και των διακριτικών μεταξύ τους πολιτισμικών προτύπων. Αλλά ακόμη και στα δύσκολα χρόνια των σταλινικών διώξεων, όταν εξασθένησε η ιστορική μνήμη η σχετική με τα γεγονότα στο Μικρασιατικό Πόντο, η Ελλαδολατρεία που διακατείχε την οικογένεια μεταβιβαζόταν ταυτόχρονα με την ταυτότητα ως συναίσθημα ταύτισης και ως δραση-αλληλεγγύη των Ελλήνων στον διαφορετικό απ' αυτούς κοινωνικό περίγυρο.

Στον ελλαδικό χώρο οι Έλληνες Πόντιοι από τη Σοβιετική Ένωση διαπιστώνουν ότι εκτός από Έλληνες είναι και Πόντιοι. Η δήλωση «είμαι Πόντιος» χορηγεί νέα ταυτότητα, αποτελεί στοιχείο διαφοροποίησης από τον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο που αποτελείται από Έλληνες. Η ίδια δήλωση στη Σοβιετική Ένωση δεν εκπληρεί την ίδια κοινωνική λειτουργία αυτοορισμού, επειδή εκεί το στοιχείο διαφοροποίησης είναι το «είμαι Έλληνας» και το «είμαι Πόντιος» μπορεί να αναφερθεί μόνο ως ταύτισή του.

Το γεγονός της μετανάστευσης αποτελεί αιτία διαμόρφωσης της συλλογικής ποντιακής ταυτότητας στον ελλαδικό χώρο. Οι Έλληνες Πόντιοι, οι οποίοι υπό δυσμενείς συνθήκες διατήρησαν την ελληνικότητά τους στην πρώην Σοβιετική Ένωση, διαπιστώνουν πραγματοποιώντας το παραδοσιακό «όνειρο του ερχομού στην Ελλάδα» ότι η νεοελληνική γλώσσα δεν είναι η δική τους ποντιακή διάλεκτος και το ότι αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα που τους διαφοροποιούν από τον υπόλοιπο ελληνικό πληθυσμό. Ουσιαστική βοήθεια παρέχουν μόνο οι συγγενείς και οι φίλοι κοντά στους οποίους πραγματοποιείται συνήθως η εγκατάσταση. Οι δηλώσεις που ακολουθούν είναι χαρακτηριστικές:

«Εμείς στο Καζαχστάν λέγαμε ότι είμαστε Ρώμαιοι και οι άλλοι μας έλεγαν

Γκρεκ, Έλληνες δηλαδή. Ο πατέρας μου, που είχε γεννηθεί στην Τραπεζούντα, και μετά βρέθηκε στον Καύκασο, και μετά στο Καζακστάν, μιλούσε όπως και όλοι οι μεγάλοι για την πατρίδα, την Ελλάδα. Το όνειρό μας ήταν να έρθουμε στην Ελλάδα. Ο πατέρας μου μάλιστα, αρνήθηκε βοήθεια που θέλησαν να του δώσουν οι αρχές, παρά το ότι την εποχή εκείνη ζούσαμε κάτω από άθλιες συνθήκες, επειδή φοβήθηκε μήπως τον δεσμεύσουν και δε μπορέσουμε με την πρώτη ευκαιρία να φύγουμε για την Ελλάδα».

«Στο Καζακστάν έλεγα ότι είμαι Ρωμραίος. Εδώ τον πρώτο καιρό έλεγα ότι είμαι Έλληνας. Αμέσως όμως με ρωτούσαν «-Τι Έλληνας είσαι;» Απαντούσα: «Από τη Σοβιετική Ένωση». «- Πόντιος είσαι;», μου έλεγαν αμέσως μετά. Μετά από λίγο καιρό άρχισα και εγώ να λέω ότι είμαι Πόντιος. Πάντως από την αρχή καταλάβαινα ότι δεν οφειλόταν μόνο στο ότι ήρθα από τη Σοβιετική Ένωση που με έλεγαν Πόντιο. Από εκεί έρχονται και άλλοι Έλληνες, που δεν είναι Πόντιοι. Ήταν και η προφορά μου και το ότι δεν μιλούσα καλά τη γλώσσα που μιλούσαν εδώ, μιλούσα κυρίως ποντιακά».

«Τα πρώτα χρόνια ήταν πολύ δύσκολα. Στο Καζακστάν λέγαμε ότι είμαστε Ρωμραίοι και έπρεπε να έρθουμε στην πατρίδα μας. Ήρθαμε εδώ και μας έλεγαν Πόντιους. Για τον Πόντο δεν ήξερα τίποτα όταν ήρθα, εκτός από το ότι οι ελληνικές οικογένειες κατάγονταν από τον Πόντο. Μόνο μια συμμαθήτριά μου, που είχε έρθει τουρίστρια στην Ελλάδα, όταν γύρισε στο Καζακστάν μου είπε ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα σ' εμάς και στους Έλληνες της Ελλάδας, μιλάνε διαφορετικά, και εμάς μας λένε Πόντιους και εκείνους Ντόπριους. Εδώ ήμουν πολύ άσχημα. Πήγαινα σε νυχτερινό γυμνάσιο και δούλευα την ημέρα σε τυπογραφείο για να βοηθήσω την οικογένειά μου. Οι γονείς μου δεν μου είπαν να δουλέψω, αλλά και εγώ και ο αδελφός μου το είδαμε ως τη μόνη λύση για να βοηθηθεί η οικογένεια. Στενοχωριόμουν πολύ γιατί δεν καταλάβαινα, γιατί να τα περνάω όλα αυτά, γιατί είμασταν στη Σοβιετική Ένωση αφού η «Ελλάδα είναι η πατρίδα μας», γιατί μας λένε Πόντιους; Οι συγγενείς μας και άλλοι Πόντιοι από τη Σοβιετική Ένωση, που είχαν έρθει χρόνια νωρίτερα, μου έλεγαν ότι εμείς περάσαμε χειρότερα, δεν είχαμε κανένα, εσείς έχετε εμάς, αλλά δεν μπορούσαν να με παρηγορήσουν. Μόνο όταν γνώρισα κάποια παιδιά και μου είπαν την ιστορία μας από τον Πόντο και ότι πρέπει να είμαστε υπερήφανοι γι' αυτή άρχισαν να αισθάνομαι καλύτερα. Εκεί στο Καζακστάν δεν υπήρχε ελληνικό σχολείο να μας πει την ιστορία μας, ούτε ελληνικός σύλλογος υπήρχε, ούτε η οικογένειά μου ήξερε το πως βρεθήκαμε στη Γεωργία».

Οι Πόντιοι από τη Σοβιετική Ένωση μεταναστεύουν εθελουσίως στο ελληνικό κράτος. Αλλά όταν φεύγουν από τη Σοβιετική Ένωση τις δεκαετίες του 1960, του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980, φεύγουν από ένα κράτος και μια κοινωνία στην οποία έχουν μια ικανοποιητική κοινωνική θέση, εργασία και δωρεάν ιατρική περίθαλψη. Στην Ελλάδα τοποθετούνται αμέσως στη θέση των οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερων στρωμάτων. Ταυτοχρόνως πρέπει να προσαρμοστούν στις εργασιακές σχέσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Στα χρόνια που ακολουθούν, οι περισσότεροι εργάζονται ως εργάτες, ανεξαρτήτως από το εκπαιδευτικό τους επίπεδο και από την επαγγελματική τους πείρα, κυρίως λόγω των προβλημάτων γλώσσας και της αδυναμίας αντιστοιχίας των πτυχίων ορισμένων ειδικοτήτων. Δεν υπάρχει κρατική βοήθεια, το ελληνικό κράτος δεν τους παρέχει το προσδοκώμενο συναίσθημα

οικονομικής ασφάλειας. Στην προσπάθεια επίλυσης των πολλαπλών προβλημάτων ένταξης στην ελλαδική κοινωνική δομή, διαπιστώνουν ότι η ουσιαστική βοήθεια προέρχεται από τους «δικούς τους ανθρώπους», που δεν είναι όλοι οι ομοεθνείς τους, οι Έλληνες γενικά, αλλά οι άλλοι Πόντιοι. Αναπτύσσεται μ' αυτό τον τρόπο ένας ιδιαίτερος δεσμός μεταξύ των ατόμων με κοινή γεωγραφική καταγωγή. Παράλληλα όμως, παρουσιάζεται σε τμήμα του πληθυσμού, η τάση για πλήρη αφομοίωση στην περιβάλλουσα κοινωνία. Στην περίπτωση αυτή τα διακριτικά χαρακτηριστικά της ποντιακής ταυτότητας αντιμετωπίζονται ως χαρακτηριστικά προσφυγικής ταυτότητας και η κοινωνική άνοδος θεωρείται ότι προϋποθέτει την απώλεια της ιδιαιτερότητας. Είναι άγνωστο ποιο ποσοστό του πληθυσμού διατηρεί αυτή την τάση σ' όλη τη διάρκεια της ζωής του και τη μεταβιβάζει στη δεύτερη γενιά. Σύμφωνα όμως με τις απαντήσεις των ερωτωμένων που παρουσίασαν αυτή την τάση, σχεδόν όλοι επέλεξαν τελικά την ποντιακή ιδιαιτερότητα, γιατί αποτελούσε αναπόσπαστο στοιχείο της ατομικής τους ταυτότητας. Απλώς, τα πρώτα χρόνια που βίωναν διαδικασίες του «Ποιος είμαι τώρα:», το κενό της ιστορικής μνήμης και η χαμηλή κοινωνική θέση τους στερούσαν το συναίσθημα της προσωπικής αξίας. Η επιλογή όμως της άρνησης του μέχρι τότε τρόπου ζωής, της μέχρι τότε προσωπικότητάς τους, προκαλούσε επίσης δυσάρεστα συναισθήματα. Γι' αυτό, οι πρώτες ενέργειες άλλων Ποντίων με σκοπό την ενημέρωσή τους για την ιστορική πορεία του ποντιακού ελληνισμού, για την κοινωνική άνοδο των Ποντίων από το Μικρασιατικό Πόντο και για την ευρεία αποδοχή στοιχείων της ποντιακής ιδιαιτερότητας, τα οποία προβάλλονται από τα μέση μαζικής ενημέρωσης, όπως παραδείγματος χάρη η μουσική και οι χοροί, οδήγησαν στην εκ νέου εκδήλωση της ποντιακής ιδιότητας της ατομικής ταυτότητας. Οι ακόλουθες δύο δηλώσεις αποτελούν παραλλαγές των απαντήσεων των ερωτωμένων της κατηγορίας αυτής:

«Τα πρώτα δύο χρόνια πίστευα ότι πρέπει να ξεχάσω ότι είμαι Πόντιος, να αφομοιωθώ, να γίνω σαν όλους τους άλλους Έλληνες, γιατί ούτε Πόντιο δεν με έλεγαν, Ρώσο με φώναζαν. Όλα αυτά με μείωναν, αλλά ήταν πολύ δύσκολο να τους εξηγήσω πως είμαι Έλληνας, οι γνώσεις ήταν περιορισμένες. Μετά όμως άρχισαν να μαθαίνω την ιστορία μας από άλλους Πόντιους, που με βοήθησαν να καταλάβω ότι δεν είναι ντροπή να είμαι Πόντιος, το αντίθετο μάλιστα».

«Τον πρώτο καιρό εδώ κατάλαβα ότι τους Πόντιους τους θεωρούσαν κατώτερους. Αυτό μου φαινόταν παράξενο και άδικο, αλλά στη δουλειά έλεγαν και ποντιακά ανέκδοτα και ντρεπόμουν που είμαι Πόντιος. Με στενοχωρούσε πολύ που με έλεγαν και Ρώσο και δε μπορούσα να εξηγήσω το γιατί εμείς οι Πόντιοι είμαστε Έλληνες. Σιγά-σιγά, όμως, μετά από κάποιες συζητήσεις και διαβάζοντας κάποια βιβλία άρχισα να μαθαίνω για τον Πόντο, άρχισα να μαθαίνω ότι έχουμε και εμείς ρίζες και ότι οι ρίζες αυτές είναι ελληνικές. Μετά απ' αυτό άρχισα να ασχολούμαι και να μου αρέσουν εκδηλώσεις που δεν μ' ενδιέφεραν μέχρι τότε, όπως ο χορός και το τραγούδι».

Το κοινωνικό περιθώριο είναι πιο οδυνηρό από το οικονομικό. Η ελλαδική κοινωνία των δεκαετιών του 1960 και του 1970 είναι εξαιρετικά επιφυλακτική με τους μετανάστες από τη Σοβιετική Ένωση, αγνοεί την ιστορική πορεία τους και τους θεωρεί άτομα με συγκεκριμένα πολιτικά φρονήματα. Η ακόλουθη δήλωση είναι χαρακτηριστική:

«Τότε ήταν δικτατορία, άλλοι μας θεωρούσαν αριστερούς γιατί ήρθαμε από εκεί και δεν ήθελαν ούτε να μας βλέπουν, και άλλοι μας έλεγαν ότι εκεί ήταν όλα καλά, γιατί ήρθατε;»

Ο συνήθης χαρακτηρισμός που τους απευθύνουν είναι το «Ρώσοι». Ακόμη όμως και όταν δε λέγεται με σκοπό προσβολής, αλλά ως δηλωτικό προέλευσης, προκαλεί δυσάρεστο συναίσθημα στο άτομο που ποτέ δεν αισθάνθηκε Ρώσος, ακόμη και αν είχε σοβιετική υπηκοότητα. Οι δύο δηλώσεις που ακολουθούν είναι αντιπροσωπευτικές του τρόπου αντιμετώπισης των μεταναστών τις συγκεκριμένες δεκαετίες:

«Οι άνθρωποι εδώ δεν ήταν και δεν είναι ακόμη και σήμερα ενημερωμένοι για το ποιοι είναι οι Πόντιοι. Στη δουλειά είχα πρόβλημα με τη γλώσσα, είχα και κάποιους να μου λένε ότι είμαι Ρώσος, «-Γιατί είσαι Έλληνας; Αφού γεννήθηκες και μεγάλωσες εκεί, είσαι Ρώσος.» Πολύ στενοχωριόμουν. Εγώ και ο πατέρας μου και ο παππούς μου και ο προπάππος μου όλοι Έλληνες είμαστε. Δεν ήρθαμε νωρίτερα στην Ελλάδα γιατί δεν το επέτρεπαν οι συνθήκες. Εκεί κανείς δεν μας είπε Ρώσους και να μας το λένε εδώ; Υπήρχαν και άλλοι που με έλεγαν Μπρέζνιεφ, τότε ήταν πρόεδρος ο Μπρέζνιεφ. Δηλαδή αν κάποιος είχε έρθει από τη Σοβιετική Ένωση χαρακτηριζόταν κομμουνιστής, είτε ήταν είτε δεν ήταν».

«Εμείς περάσαμε πολύ άσχημα στην εξορία, και πριν την εξορία με όλα τα μέτρα που ίσχυαν για τους κατόχους ελληνικών διαβατηρίων. Τελικά καταφέραμε να έρθουμε στην πατρίδα, και εδώ υπήρχαν άνθρωποι, και ήταν Έλληνες αυτοί οι άνθρωποι, που μας έλεγαν ότι είναι ωραία η Σοβιετική Ένωση και ότι εμείς φύγαμε από το δίκαιο κράτος. Όσοι μου τα έλεγαν αυτά ήταν αριστεροί. Στενοχωριόμουν αλλά και νευρίαζα, γιατί αυτοί δεν ήξεραν τίποτα και δεν πίστευαν εμένα που τα έζησα. Τους έλεγα λοιπόν να πάνε να ζήσουν αυτοί στο ωραίο κράτος και να με αφήσουν εμένα ήσυχο στο άσχημο».

Το δικτατορικό καθεστώς της περιόδου 1967-1974 στερεί το δικαίωμα ίδρυσης συλλόγων των νεοφερμένων ή την ουσιαστική λειτουργία των ήδη υπαρχόντων ποντιακών συλλόγων. Οι σύλλογοι θα μπορούσαν να ενημερώσουν την κοινωνία, για το ότι ο ελληνοποντιακός πληθυσμός δεν ανήκει στους υποστηρικτές του σοσιαλιστικού καθεστώτος, αλλά αντίθετως είναι θύμα των σταλινικών διώξεων. Παρομοίως και άτομα με αριστερές πολιτικές θέσεις αρνούνται να πιστέψουν τις προσωπικές μαρτυρίες για την πορεία του ποντιακού ελληνισμού στη Σοβιετική Ένωση, κυρίως γιατί η εποχή χαρακτηρίζεται από την ανυπαρξία αμφισβήτησης από την κυρίαρχη ιδεολογία της αριστεράς για την οποιαδήποτε επιλογή της ηγεσίας του-υπαρκτού σοσιαλισμού. Αυτή η αντιμετώπιση από τον κοινωνικό περίγυρο οδηγεί σε κοινωνικό αποκλεισμό. Τα προβλήματα ένταξης των Ελλήνων Ποντίων δεν είναι αντίστοιχα οποιασδήποτε ομάδας μεταναστών. Υπάρχει η ιδιαιτερότητα της εθελουσίας μετανάστευσης προς ομοεθές κράτος. Η ελπίδα της μετανάστευσης στο δικό τους κράτος, τους συνόδευε για γενιές στην πορεία των βίαιων εκπατρισμών. Όταν το δικό τους κράτος, και οι δικοί τους άνθρωποι, οι άλλοι Έλληνες, δεν τους παρέχουν το αναμενόμενο συναίσθημα ασφάλειας, τα προβλήματα προσαρμογής είναι ίσως σημαντικότερα οποιασδήποτε άλλης ομάδας μεταναστών.

Πρέπει να γίνει μια σύντομη αναφορά στη συλλογική ποντιακή ταυτότητα, όπως αυτή παρουσιάζεται στον ελλαδικό χώρο από τις αρχές του αιώνα μέχρι

σήμερα. Η ταυτότητα αφορά τον ποντιακό ελληνισμό που κατέφυγε στο ελληνικό κράτος από το Μικρασιατικό Πόντο και την πρώην Σοβιετική Ένωση. Αποτελεί δυναμικό φαινόμενο που αναπροσαρμόζεται συνεχώς στο πλαίσιο της σχέσης της ομάδας με τον κοινωνικό της περίγυρο. Η ποντιακή ταυτότητα εκφράζει μια κοινωνικοψυχολογική αίσθηση ταύτισης που πηγάζει όχι μόνον από το κοινό παρελθόν αλλά και από τον ιδιαίτερο τρόπο έναξης και σχέσης της ομάδας σε επίπεδο οικονομικό, πολιτισμικό και ιδεολογικό με την ευρύτερη ελληνική εθνική ομάδα. Στη διαμόρφωση της-συλλογικής ταυτότητας των Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση που καταφεύγουν από τη δεκαετία του 1960 μέχρι σήμερα στον ελλαδικό χώρο συμβάλλουν αποφασιστικά δύο παράγοντες: η δημιουργία βαθύτερης ιστορικής συνειδησης, που τους συνδέει με τους υπόλοιπους Πόντιους του ελλαδικού χώρου και οι αλλαγές που συνεπάγεται η μετανάστευση. Παρά το ότι η ψυχολογική ταύτιση που εκφράζει την ποντιακή ταυτότητα αφορά τους Έλληνες από τον Πόντο και όχι όλους τους Έλληνες, παραμένει η αναφορά στην ελληνική ομάδα ως «τὸ ἔθνος μας», και «οἱ δικοὶ μας». Η ποντιακή ταυτότητα λειτουργεί ως αναπόσπαστο τμήμα της ευρύτερης ελληνικής εθνικής ταυτότητας και εκφράζει τάση συσπειρώσεως. Η ιστορική και μελλονική ταύτιση με την ομάδα αφορά ὄλο το ελληνικό ἔθνος, τμήμα του οποίου αποτελοῦν οἱ Πόντιοι.²⁰

Οἱ Πόντιοι μετανάστες της περιόδου ἀπὸ το 1988 μέχρι σήμερα ἀντιμετωπίζουν ἐπίσης σημαντικὰ προβλήματα ἐνταξης. Ἐχουν δυσκολία ἐπικοινωνίας στη νεοελληνική, γεγονός που λειτουργεῖ ἀνασταλτικὰ στην προσαρμογή των παιδιῶν στο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα και στην ἐξεύρεση ἐργασίας των ἐνηλίκων, εἶναι δύσκολη ἢ ἀνέφικτη ἡ ἀντιστοιχία συγκεκριμένων ἐιδικοτήτων των πτυχιῶν τους προς τα πτυχία των ἐλληνικῶν Α.Ε.Ι., δὲν πραγματοποιεῖται μεταφορὰ των ἀσφαλιστικῶν τους δικαιωμάτων ἀπὸ την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Τα πρώτα χρόνια ἡ πλειονότητα των νεοφερμένων καταλήγει σε φτηνὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ το ἐκπαιδευτικὸ ἐπίπεδο και ἀπὸ την ἐπαγγελματικὴ πείρα, κυρίως λόγω των προβλημάτων γλώσσας και της ἀδυναμίας ἀντιστοιχίας των πτυχίων ορισμένων ἐιδικοτήτων. Τους χαρακτηρίζει ἐτεροαπασχόληση, υποαπασχόληση, χαμηλοῦ γοήτρου και χαμηλῆς ἀμοιβῆς ἐργασία. Συγκριτικὰ με τον ντόπιο πληθυσμὸ οἱ ἀνεργοὶ Πόντιοι εἶναι πολλαπλάσιοι των ντόπιων, ὑπάρχει μικρὴ συμμετοχὴ των γυναικῶν στην ἀπασχόληση και χαμηλὸ ποσοστὸ αὐτοαπασχόλησης. Ο οικονομικὰ ἐνεργὸς πληθυσμὸς των Ποντίων εἶναι ἀναλογικὰ πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ τον ἀντίστοιχο ἐλληνικὸ ἐπειδὴ περιλαμβάνει άτομα που πριν τη μετανάστευση ἦταν μαθητὲς ἢ συνταξιούχοι.

Οἱ μετανάστες ἀντιμετωπίζουν οξὺτατο στεγαστικὸ πρόβλημα. Η ἐγκατάσταση ἐξακολουθεῖ να πραγματοποιεῖται κοντὰ σε συγγενεῖς και φίλους, που βοηθοῦν ουσιαστικὰ στην προσαρμογή στο νέο κοινωνικὸ περιβάλλον. Πρέπει ὅμως να τονιστεῖ ὅτι ἡ βοήθεια του συγγενικοῦ περιβάλλοντος σταδιακὰ χάνει την αποτελεσματικότητά της λόγω της ἀδυναμίας ἀναπόκρισης στην ἐπίλυση προβλημάτων, του μεγάλου πλέον ἀριθμοῦ συγγενῶν, που ἀντιστοιχοῦν σε κάθε ἐγκατεστημένη ἤδη οἰκογένεια.

Οἱ προοπτικὲς για τους μετανάστες του τελευταίου κύματος, ὅσον ἀφορὰ τὴν παροχὴ κρατικῆς βοήθειας, εἶναι πολὺ καλύτερες. Το μεγάλο μεταναστευτικὸ κύμα Ἑλλήνων Ποντίων ἀπὸ την πρώην Σοβιετικὴν Ἐνωση προς την Ἑλλάδα και ἡ ἀναμενόμενη διόγκωσή του θέτει για πρώτη φορά μετὰ τη Μικρασιατικὴ

νισμού, 1993). Τα αποτελέσματα ερευνών που τελουν υπο την αιγίδα της Γ.Γ.Α.Ε και αφορούν τον ποντιακό ελληνισμό στην πρώην Σοβιετική Ένωση αναμενεται να παρουσιαστούν συντομα από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

22. Οι πρώτες προσπάθειες πραγματοποιούνται από τους συλλόγους Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Τα τελευταία χρόνια στην προσπάθεια συμμετέχουν όλοι οι ποντιακοί σύλλογοι.

ISBN : 960-06-0506-8